תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר מועד

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי חגיגה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי חגיגה

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-חגיגה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 5
הלכה ו 5
הלכה ז 5
הלכה ח 6
פרק ב 6
הלכה א 6
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 10
הלכה ז 11
פרק ג 12
הלכה א 12
הלכה ב 13
הלכה ג 14
הלכה ד 15
הלכה ה 16
הלכה ו 16
הלכה ז 17
הלכה ח 17

פרק א

הלכה א

שמואל בר אבא בעא קומי ר' זעורה קטן חרש מהו שיהא חייב. — צ"ל: שמעון בר אבא בעא כו' (וכעין זה בבבלי ו' א' בעי ר' שמעון קטן חיגר כו' ובלי ספק שצ"ל שם בעי ר' שמעון "בר אבא" ובאמת נמצא כן בד"ס שם בשם תלמוד כ"י ובהערה שם הביא גם נוסח הירושלמי שלפנינו ולא הכריע, אבל העיקר כנוסח הבבלי ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז).

גר שנתגייר בשאר הימים ע"ד דחזקיה פטור כו' — צ"ל: ע"ד דחזקיה ור' יוחנן פטור ע"ד דר"ה חייב (כגירסת ק"ע) טומטום שנקרע ונמצא זכר בשאר הימים ע"ד דחזקיה פטור ע"ד דר' יוחנן ור"ה חייב (ונשמט ע"י הסופר מן "ע"ד דחזקיה" עד "ע"ד דחזקיה") אף בטמא כן ניטהר בשאר הימים (פי' וביום ראשון היה טמא) כו' תמן ראוי הוא קריעה היא שגרמה (פי' לכך חייב לר' יוחנן) ברם הכא הטמא עצמו אינו ראוי (פי' לכך פטור לר' יוחנן).

[השלמות: **יוחנן בן דהבאי משם ר"י אף הסומא**. כ"ה גם נוסח התוספתא רפ"א אבל בבבלי הנוסח סומא באחת מעיניו. ולפי נוסח הירושלמי והתוספתא משמע שלא גרסי "סומא" במשנתנו וכן נראה למטה שלא הזכיר הירושלמי את הסומא ומקרא לפוטרו כמו בשאר הפטורים שנשנו.]

ולענין טהרות את אמר את שהוא תפוס ביד אביו ספיקו כפיקח אביו תופס בידו ספיקו כחרש. — צ"ל: אביו תפוס בידו ספיקו כחרש (פי' שאם התינוק אוחז בידו של אביו ואין יד אביו תופסו וספק אם נגע התינוק בטומאה ספיקו טהור כדין דבר שאין בו דעת להשאל כדתנן בטהרות פ"ג מ"ו שאלו האב תופס בידו של תינוק ה"ז כאלו הספק בא ע"י האב וספיקו טמא שהאב יש בו דעת להשאל ותניא בתוספתא שם פ"ג תינוק שהיה תפוס בידו של אביו או שהיה רכוב ע"ג כתיפו של אביו ספיקו טמא מפני שאביו נשאל עליו).

מוכי שחין ופולפסין פטורין מן הראיה דכתיב ובאת שמה כו'. —צ"ל להפך: פטורין מן הראיה דכתיב בבא כל ישראל ליראות וגו' הראוי לבא עם כל ישראל מביא ושאינו ראוי לבא עם כל ישראל אינו מביא הטמא פטור מן הראיה דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה וישלח חגיגה ביד אחר א"ר יוסי זאת אומרת שאינו משלח חגיגתו ביד אחר ר' שמי בעי או חילוף מוכי שחין ופולפסין פטורין מן הראיה דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה (פי' שאינם ראויים לבא עם כל ישראל יחד) הטמא פטור מן הראיה דכתיב בבא

כל ישראל ליראות חזר ר' שמי ומר מוכי שחין כו' ראויין הן לבא בפני עצמן (פי' ואין למעטן מן הכתוב ובאת שמה וגו').

אם בשירשו קרקע בהדא אמר שמואל במופרשת (פי' דהא שמואל אמר בב"ק פ"י ה"א בכתב לחבירו דאיקנה שהוא כמלוה בעדים כמבואר שם נגבית מן היורשים כשירשו קרקע ומלוה הכתובה בתורה אינה אלא כמלוה בעדים) אם בשירשו מיטלטלין בהדא ר' יוחנן אמר אפי' אינה מפורשת (פי' דר' יוחנן סבר בגיטין פ"ג ה"ג דמלוה בעדים אינה נגבית מן היורשים אלא כשירשו קרקע).

הלכה ב

ובשמחה משא"כ בשניהן שהשמחה נוהגת בין בדבר שהוא משלו כו'. — צ"ל: שהשמחה נוהגת באנשים ובנשים ונוהגת כל שבעה משא"כ בשתיהן (כ"ה בתוספתא פ"א) ר' יוסי בעי ולמה לי נן אמרין שהשמחה נוהגת בין בדבר שהוא משלו ובין בדבר שהוא משל אחרים (פי' כדתני בתוספתא שם יוצא בין משלו ובין משל אחרים, וענין של אחרים שאם הזמינו חבירו לאכול עמו מזבחו ה"ז יצא משום שמחה) בין בדבר שדרכו לכן (פי' ששחט לשם שלמי שמחה) ובין בדבר שאין דרכו לכן (פי' בזבחים אחרים כגון נדרים ונדבות ומעשר בהמה וחטאת ואשם וחזה ושוק ובכור כדתנן בפרקין מ"ד) ואלו אינן נוהגין אלא משלו ובלבד מדבר שדרכו לכן ר' יהושע בן לוי אמר ושמחת אפי' ממקילון.

הלכה ו

התיב ר' יוחנן אחוי דרב ספרא והא תני אף בפסח כן. — פי' דכתיב (ויקרא כ"ג ו') חג המצות לה' שבעת ימים ודרשינן ע"ז בספרא שם (לפי גירסת הגר"א) שחגיגה כל שבעה.

הלכה ז

א"ר חייה ב"ב אותי עזבו אוותרה שמא את תורתי שמרו כו'. — פי' שדרך הכתובים לומר שני דברים בלא זו אף זו ולכן דרשו כאן שעזיבת התורה היא יותר חמורה מעזיבת ה'. ולפי הפשט י"ל בענין מקרא זה לפי מה שכתב רשב"ם בפה"ת (בראשית כ"ו ה') ותורותי לפי עיקר פשוטו מצות הניכרות כגון גזל ועריות וחימוד ודינין והכנסת אורחים ע"כ וכ"כ הרמב"ן שם על דרך הפשט מצות בני נח כולן שהן תורה להן ע"כ. וכן אמר הכתוב שלא רק אותי עזבו דהיינו המצות החוקיות אשר לולא ציווי ה' עליהן לא ידענו מהן לעולם וכשעוברין עליהן אינן עוברין אלא על מצות ה' לבד ואין שם ה' מתחלל עבורן אצל הגוים, אלא ואת תורתם לא שמרו דהיינו מצות הניכרות או הנימוסיות שכל האומות קבעו אותן בנימוסיהן ונוהגין בהן בין אדם לחבירו עד כי בני ישראל העוברין

עליהן מלבד שחוטאין לה' ולאדם הנה גם מחללין שם ה' בין הגוים; וכעין זה בפסיקתא רבתי פיסקא כ"ה ר' אלעזר שאל את ר' חנינה מה הדין דכתיב (משלי ל' ז') ריש ועושר אל תתן לי פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלקי כו' איזה קשה מחברתה א"ל שנייה א"ל ולמה א"ל מצינו שויתר הקב"ה לישראל על ע"ז ולא ויתר על חילול ה' שנאמר (יחזקאל כ' ל"ט) ואתם בית ישראל איש גילוליו לכו עבודו כו' ואת שם קדשי לא תחללו עוד.

נמנו בעליית בית ארים התלמוד קודם למעשה. — צ"ל: נמנו בעליית בית ארזא בלוד (כן העתיק בטיו"ד סימן שס"ט וע' שביעית רפ"ד "בית לבזה בלוד" ובפסחים פ"ג ה"ז "בית ארים בלוד" ובבבלי קידושין מ' ב' וסנהדרין ע"ד א' "בית נתזה בלוד" ובספרי עקב פיסקא מ"א "בית ערוד" והגר"א שם הגיה "נתזה" כנוסח הבבלי).

הלכה ח

חד אמר אם שימרת מה שבפה כו'. — ע' מ"ש ע"ז בפיאה פ"ב ה"ו (עמ' 25).

פרק ב

הלכה א

ברם כר' ישמעאל דר' ישמעאל תני אזהרות כו'. — צ"ל: ברם כר' ישמעאל דורשין דר' ישמעאל דריש אזהרות, לעובדה (פי' שאלה היא איך הדין למעשה כר"ע או כר' ישמעאל) מן דר' אמי כו' כר' ישמעאל דורשין, לעובדה (פי' ג"ז שאלה כמו בעריות לעיל) כו'.

דרש ריב"פ בתחילה היה העולם מים במים (פי' שכל כדור הארץ כולו מהקיפו עד מרכזו היה נוזל ומהותך כל יסודותיו כמים מרוב החום והאש אשר שלט בו) כו' חזר ועשאו שלג (פי' שקליפתה החיצונה של כדור הארץ נתקררה מעט ונקפאה אך עדיין לא נתקשתה אלא היתה רכה כשלג שעדיין היה החום שולט עוד מלמעלה, ותפסו לדמות זה לשלג כדי להסמיך על זה את המקראות הכתובים למטה) משליך קרחו כפיתים (נ"ל שנשמט כאן ראש מקרא זה "הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר") חזר ועשאו ארץ כי לשלג יאמר הוי ארץ (פי' שאח"כ נתקררה כל הקליפה העליונה של ארץ ונקפאה ונתקשתה כמו שהיא הארץ עתה, ובזה יובן מה שאמרו בפר"א פ"ג הארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחת כסא הכבוד לקח וזרק על המים ונקפאו המים ונעשה עפר הארץ שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ ע"כ. ונודע מה שהתמרמר ע"ז במורה ח"ב פכ"ו, אבל המאמר הנפלא הזה מובן ממה שביארנו; אלא שיש להוסיף ולבאר מה הוא ענין המשל

"מתחת כסא הכבוד" והוא להודיענו שאין המכוון בשלג יסוד קר וקפוי כשלג אבל הוא יסוד חם ורך ודק כשלג וזה מובן מלשון "תחת כסה"כ" שכבר אמרו עליו בדניאל ז' ט' "כרסיה שביבין די נור" ותפסו המשל בשלג כדי להסמיך זה על המקרא וכמו שכתבנו) והארץ עומדת על מים (פי' שלאחר שנתקשתה ונתקררה הקליפה החיצונה עדיין נמצא על שטח הארץ מלמעלה כמה ימים ונהרות וגם בפנימיותה כמה מעיינות ותהומות) כו' והמים עומדים על הרים (פי' שכמה נהרות גדולים יוצאים מבין ההרים שמששת ימי בראשית) כו' וההרים עומדים על רוח כו' (פי' שההרים והגבעות נולדו ונתחוללו בארץ מראש ימות עולם ע"י הרוחות שנתאספו בתוך הארץ ונתפרצו לצאת למעלה והם חוללו כל התהפוכות האלה) והרוח תלויה בסערה כו' (פי' שהרוחות נולדו בתוך הארץ ע"י הסערה דהיינו האש והמים הנמצאים בעומק הארץ ופנימיותה שהמים מתהפכים ע"י חום האש לאד וקיטור ואויר והן מתפשטין ומתרוצצים לצאת למעלה על הארץ, וכל מה שכתבנו עד כה הן דברים ברורים לחוקרי הארץ והטבע כנודע) וסערה עשאה הקב"ה כמין קמיע ותלייה בזרועו (פי' שגם הרעשים והזועות שמתחדשים תמיד עוד כל ימי הארץ פעם במקום זה ופעם במקום אחר ע"י הסערה הנ"ל אל תאמרו כי מקרה הוא אבל הוא תלוי בכוחו וזרועו של הקב"ה המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כפי חפצו ורצונו כענין שנאמר שמות ו' ו' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה).

ר' חגיי בשם ר' יעבץ אילין ציפאריי תוהו כו'. — צ"ל: ר' חגיי בשם ר' יעבץ אמר אוחרי תוהו חושך ואפילה אפי' דברים שאין בהן ממש אפי' שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו הן נכתבין על פנקסו של אדם וקוראין לפניו בשעת מיתתו ומי כותבן (עמוס ד' י"ג) עושה שחר עיפה (כ"ה בויקרא רבה פכ"ו) ר' יודה בר פזי בשם כו'.

רבו פותח לו ראשי פסוקים ומסכים. — צ"ל: רבו פותח לו ראשי פרקים ומסכים (ע' בבלי י"ג א').

ואטעונינון יחידיין והוון מתכוונין מיפרוק בכרמלית (פי' דכשנשאו משא כבד כשכל אחד עמד לפוש בכרמלית הניחו להן) כו' אמר אטעונינון צלוחיין (פי' לכל אחד דבר קל וקטן ולכן לא הניחו להן לפוש בכרמלית כן מוכח במדרש קהלת זוטא פ"ז אות ח' וע"ש).

אלא יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה כו'. — צ"ל: יושבין היינו וחורזין בד"ת כו' (וכעין זה במ' שה"ש רבה פ"א אות נ"ב צוארך בחרוזים בשעה שהיו חורזים בדברי תורה ומד"ת לנביאים כו' הייתי יושב וחורז בד"ת ומד"ת לנביאים כו' וע"ש).

ולא היה יודע שדרשה ר' יעקב לפנים הימנו כו'. — בבבלי קידושין ל"ט ב' אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא כו' (ומזה משמע דר' יעקב סתם שבמשנה ובריית‍א שהוא בר קורשיי [ע' מ"ש בשבת פ"י ה"ד, עמ' 177] הוא עצמו בר ברתיה דאחר) וכעין זה במדרש קהלת זוטא פ"ז סימן ח' "ולא ידע דרש בר ברתיה דאחר בציבורא כו'", אבל במ' קהלת רבה פ"ז ומ' רות רבה פ"ו הנוסח ולא ידע שדרשה ר' עקיבא כו'; ומהמדרשות משמע שדרש זה היה טרם שיצא אחר לתרבות רעה אלא שהוא לא ידע מדרש זה ולפיכך היה נראה יותר נוסח המדרש קהלת ורות "ר' עקיבא".

למאן את בעי למבקרה לאבוך או לרבך א"ל אנא מיקרב לרבי כו'. — צ"ל: א"ל אנא מבקר לרבי כו' (כמו ברישא למבקרה).

מה רב טובך אשר צפנת ליראיך אל יהי לו כמה רב טובך א"ר לוי כו'. —צ"ל: אל יהי לו במה רב טובך למלך שבנה פלטין במקום ביבים במקום אשפות במקום סריות מי שהוא בא ואומר הפלטין הזו במקום ביבין הוא במקום אשפות הוא במקום סריות הוא אינו פוגם כך מי שהוא אומר בתחילה היה העולם מים במים ה"ז פוגם, לפרדיסו של מלך ועלייה בנויה על גביו עליו להציץ אבל לא ליגע (כל זה איתא לפנינו למטה ושייך כאן וכ"ה בב"ר פ"א סימן ד') א"ר לוי כתיב הזאת ידעת מני עד התורה יודעת מה קודם שנברא העולם אבל את מני שים אדם עלי ארץ (כ"ה בב"ר פ"ח).

ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים אלא עד שלא נברא העולם כו'. — צ"ל: ת"ל ולמקצה השמים עד קצה השמים א"כ מה ת"ל למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ (פי' דלהוציא קודם למעשה בראשית כבר כתיב ולמקצה השמים וגו' וכ"ה בבבלי י"ב א' וע' בפרש"י שם) אלא עד שלא נברא האדם את דורש ולבך מסכים (פי' שלעצמך אתה דורש) משנברא האדם את דורש וקולך הולך מסוף העולם ועד סופו תני ר' חייא למן היום תני בר קפרא ולמן היום (פי' דכתיב כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ ובר קפרא דרש כאלו היה כתוב "ולמן היום" בויו"ו דמוסיף על הראשונים דהיינו שכל ששת ימי בראשית אתה מותר לדרוש מסוף העולם עד סופו).

[השלמות: **מה ה"א פתוח מלמטן**. — בפסיקתא רבתי (פיסקא אי דעשרת הדברות) הגירסא: מה יו"ד נקודה א' מלמטן רמז שכל המתים יורדים לגיהנם ונקודה א' מלמעלן רמז שהם עתידים לעלות ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל מה היא פתוח כו'.]

א"ל ר' לעזר רבך לא הוה דרש כן אלא למלך שבנה פלטין כו'. — צ"ל: לא הוה דרש כן אלא כי ביה ה' צור עולמים בשתי אותיות ברא הקב"ה את עולמו (כ"ה בב"ר פי"ב אות ט') ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה כו' (ומה שבינתיים מיותר ושייך למעלה כ"ש שם).
ארץ בשלישי כב"ש עשה ג' ימים ועשה תולדות כו'. — צ"ל: ארץ בשלישי כב"ש ותוצא הארץ עיקר ברייתה (פי' דכתיב ביום ג' ותוצא הארץ דשא עשב וגו' וזה עיקר ברייתה) עשתה ג' ימים ועשת תולדות ג' ד' וה' בששי תוצא הארץ נפש חיה ארץ בראשון כו' (וכ"ה בב"ר פי"ב ס"ד).

הלכה ב

ושמונים זוג של ת"ח מלובשין תירקי זהב שהשחירו פניהן כו'. — צ"ל: מלובשין תירקי זהב אנן תנינן יהודה בן טבאי נשיא כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מב"ר פ"ב אות ה').
אמר לון אין צפרית חד זמן כו'. —פירש במעריך ערך צפר שישרוק בפיו כצפור.
א"ל אוים אויים. — במעריך ערך איים כתב שבלשון יונית עניינו קדושות.

הלכה ג

כל עמא מודיי באשם מצורע שסמך עליו מאתמול כו'. — ע' מ"ש על סוגיא זו בביצה פ"ב ה"ד (עמ' 284).

הלכה ד

רשב"ל אמר של אותו המשמר ואת אמר יום טבוח כו'. — צ"ל: רשב"ל אמר של אותו המשמר חל להיות בערב שבת על דעתיה דב"ש את אמר יום טבוח שלה לאחר השבת כו'.
בכל יום כה"ג מתלבש בכליו ובא ומקריב כו'. — ע' מ"ש ע"ז ביומא פ"א סוה"ב (עמ' 245).

הלכה ה

וחכ"א ידיו שניות כרבנן היא תמן מה טעמון הכא מתוך כו'. — צ"ל: וחכ"א ידיו שניות כרבנן הוא (פי' דרשב"א נמי סבר במכניס ידיו לבית המנוגע כרבנן) תמן לתרומה (פי' דמחלוקתן שם היא לענין שיטמא בידיו את התרומה) ברם הכא לחולין מתוך שאת אומר לו ידיו תחילות (פי' לחולין) אף הוא בדל מן התרומה ולא מחמת משקה גזרו עליהן (פי' דמש"ה גזרו על סתם ידים שיהיו טמאות משום דחוששין שמא נגעו במשקין טמאין ועדיין משקה טופח עליהן) ויהיו תחלות (פי' דהא המשקין לעולם תחלות) כו' ד"א כלום גזרו על הידים כו'.

אין המעשר טעון רחיצה ברוצה ליגע ולא היא כו'. — ע' מ"ש ע"ז בביכורים פ"ב ה"א (עמ' 143).

והא תנינן הנוטל ידיו למקדש צריך רביעית. — צ"ל: והא תני (תוספתא ידים פ"א) הנוטל ידיו לקדש צריך רביעית (פי' דרק לחולין ולתרומה נוטלין בשירי טהרה אפי' פחות מרביעית מה שא"כ בקדש).

אפ י' את אוספו במגריפה אמרה התורה טהור. — פי' שאפי' אם האוסף אינו מאסף את האפר בידיו ממש אלא בדבר שאינו מקבל טומאה מ"מ אמרה תורה שהאוסף צ"ל איש טהור דאף אם ידיו בלבד טמאות הרי הוא לחטאת כאלו כולו טמא ומטמא בהיסט.

אם במגריפה של מתכות והלא פשוטי כלי מתכות טמאין. — פי' דאם מגריפה שאמר ר' לעזר היינו של מתכות אין ראייה דמי שידיו טמאות מטמא בהיסט דאפשר שמשקה טופח על ידיו והן מטמאות את המגריפה והמגריפה מטמאה את האפר לכך צ"ל המאסף טהור בידיו.

אם במגריפה של עץ לא כעומד מחמת דבר טמא הוא כו'. — צ"ל: אם במגריפה של עץ והלא המקבל דבר טמא הוא (פי' שאפי' פשוטי כלי עץ אם רק מקבל עליו איזה דבר טמא הוא כמו קנה של זתים בשבת פי"ז מ"ג וע"ש בבבלי וירושלמי וע"ע בכלים פי"ז מ"ג ומפרשים שם, ומ"ש בק"ע כאן אין לו יסוד כל עיקר) א"ר הושעיה תיפתר באוספו בנסר (פי' דכתיב סתם ואסף איש טהור אפי' באוספו בנסר שאינו כלי ואינו מקבל טומאה ומ"מ צריך איש שאפי' ידיו טהורות מפני שמטמא בהיסט) ואפשר שלא ינשא עליו (פי' שבשעה שהוא אוסף את האפר בנסר א"א שלא יסמך על הנסר ועל האפר ועדיין לא שמענו שצריך איש טהור אלא בנסמך על האפר ומניין שהוא מטמא את האפר בהיסט אף שאינו נסמך עליו) כו' תיפתר באוספו במלתרא עבה (פי' שהיא גדולה כל כך עד שאין כובד האדם נרגש על האפר דהוי כאבן מסמא ומ"מ אם היו ידיו טמאות היה האפר טמא מחמת היסט).

הלכה ו

מכיון שנתן דעתו לטהרה מעולה ממנה אינו צריך כוונה. — צ"ל: מכיון שנתן דעתו לטהרה (פי' דהא דתני בעודיהו רגליו משוקעות במים מחזיק עצמו בכל טהרה שירצה היינו בטבל תחילה לקל כדתני בתוספתא רפ"ג עודיהו רגליו במים טבל לקל שבהן והוחזק לחמור שבהן מה שעשה עשוי) אינו צריך כוונה מעולה ממנה (פי' דמעלה זו שאם טבל לקל אסור לחמור אינו אלא מדרבנן ומש"ה דינה כטומאה קלה דהיינו

טומאה דרבנן אבל בטומאה חמורה יכול להיות דצריך שיטבול את כולה אפי' לר' יהושע וכרשב"ל) מתניתא פליגא כו'.

הלכה ז

ר' יסא בשם ר' יוחנן במגעות שנו. — פי' שאין בגדי עם הארץ מדרס לפרושים אלא כשידוע שנעשו מדרס וגם נגע בהן ע"ה אבל אם ישב עליהן ולא נגע בהן אינן מדרס לפרושים לענין חולין.

שמואל בר אבא בעא קומי ר"ז כמה דא"א תמן אין היסט בחולין כו'. —צ"ל: שמעון בר אבא (ע' מ"ש בפ"א ה"א, עמ' 317) בעא קומי ר"ז כמה דא"א תמן אין משא בחולין ויש משא בחולין ע"י מגע (פי' כדאמרינן לעיל דאין בגדי ע"ה מדרס לפרושים אא"כ ישבה עליהן אשתו ערומה) ודכוותה אין היסט בחולין (פי' כדאיתא למטה שאין היסט לע"ה אצל חולין) ויש היסט לחולין ע"י מגע (פי' דמגע בלבד או היסט בלבד אין לע"ה אצל חולין. ושוב מצאתי בניר שגם הוא הגיה כן אלא שאין פירושו מחוור ע"ש).

א"ר יוחנן לא הצצות ולא היסטות ולא רה"י ולא ע"ה אצל התרומה כו'. — צ"ל: לא חצצות כו' ולא רשות ע"ה אצל חולין אלא אצל תרומה (וכמו שהגיה בר"ש טהרות פ"ז מ"ה וכ"ה בתוספתא דמכילתין פ"ג ספק רשות ע"ה מדרסו והיסטו טהורין לחולין וטמאין לתרומה ע"כ. וענין חצצות היינו שאין חציצה פוסלת בחולין וכ"ש התוספות בשם ר"ח בבבלי נדה מ"ז א' ד"ה פתחה וכ"ה בתוספתא מקואות סופ"ו כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה ובגר בשעת טבילה ובחולין אין חוצצין ע"כ. ודעת התוספתא כדעת הירושלמי בשבת פ"ב ה"א אליבא דר' חנינה דנדה לבעלה צריכה דעת כמו בתרומה וכ"ה בבבלי חולין ל"א א' בשם ר' יוחנן שהוא מארץ ישראל וע' בבלי יבמות מ"ז ב' ורמב"ם פ"ב הכ"ב ממקואות ובכ"מ שם ור"ש מקואות פ"ט מ"ד ואו"ז ח"א סימן שס"ג; והיסטות היינו שאם אשת ע"ה הסיטה כלי שמוקף בצמיד פתיל אינו טמא אלא לתרומה; ורה"י היינו הא דתנן בטהרות פ"ח מ"ג השוטח כלים ברה"ר טהורין וברה"י טמאין ע"כ ואין טומאה זו אלא לתרומה; ורשות ע"ה היינו הא דתנן ברפ"ח שם ע"ש וגם זו אינה אלא לתרומה) גופה של תרומה (פי' של כהן האוכל תרומה) כו' החותכה והמטבילה טעון טבילה (פי' כדתנן בפ"ג מ"ב כלים הנגמרין בטהרה צריכין טבילה לקדש אבל לא לתרומה ע"כ ולכך שפופרת זו שנגמרה בטהרה מטמאה את האדם החותכה וכמו שכלי הטהור לתרומה מטמא את האדם לקדש ה"נ בגופה של תרומה) כו' שני לגינים אחד טהור לחטאת ואחד טהור לתרומה שנגעו זה בזה שניהן טהורין (כ"ה בתוספתא פרה פ"ט וביאור זה דלגינים אלו שנגעו זה בזה ריקים הן דאלו במלאים

היה נטמא של חטאת ע' פרה פ"י מ"ו ובר"ש שם) והא מתניתא פליגא (תוספתא פרה שם) הטהור לחטאת שהיסיט ברוקו ובמימי רגליו של טהור לתרומה נטמא כו'.

פרק ג

הלכה א

א"ר יונה מתניתא דר"מ (פי' הא דתנן שמטבילין כלים בתוך כלים בתרומה אבל לא בקדש) אבל דברי חכמים (פי' הן ר' יוסי ור' יוחנן הסנדל כמבואר למטה וע' מ"ש שם) עושין כן אפי' בקדש: שאין בית צביעה תוך (פי' דלכך יש בית צביעה בתרומה מפני שאינו תוך אלא כאחורי כלי, וענין בפני עצמו הוא) כלי קדש כולן תוך (פי' לכך אין בית צביעה בקדש דמעלה עשו בקדש שדין בית צביעה כתוך עצמו).

כמה מעלות בקדש ובתרומה ר"מ אומר שלש עשרה (פי' הן י"א שבמשנתנו ועוד שתים בסוף הפרק שלמעלה: נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ולקדש מטבילין; הטובל לתרומה והוחזק לתרומה אסור לקדש) ר' יוסי אומר שתים עשרה (פי' שר' יוסי סבר שמטבילין כלי בתוך כלי אף בקדש וכן אית ליה לר' יוחנן הסנדלר והן הן חכמים שאמר ר' יונה למעלה כ"ש שם).

א"ר זעירא איפשר לומר בנגוב שאין הידים מיטמות בנגוב כו'. — צ"ל: א"ר זעירא איפשר (פי' אי אפשר שבלשון ירושלמי הקצר "איפשר" ביו"ד הוא כמו "אי אפשר", וע' מ"ש בנדרים פ"ג ה"ב וב"מ פ"ז ה"ו וסנהדרין פ"ג הי"א ושבת פ"ה מתניתא ב') לומר בנגוב שאין הידים מטמאות הנגוב, איפשר (פי' ג"כ כמו "אי אפשר") לומר במלוא משקה (פי' עד שהמשקה עובר לאחורי הכלי) שמכיון שנגע בו טימאהו אלא כי אנן קיימין במלוכלך במשקה (פי' שאין על בית הצביעה אלא משקה טופח בלבד וכן מפורש בתוספתא כלים ב"ב סופ"ג כפי מה שהעתיק הר"ש בכלים פכ"ה מ"ז והיא הגירסא הנכונה).

נטמא משקה העליון (פי' שעל בית הצביעה לר' יוחנן בשם ר' בנייה דאמר שהן טהורין במקומן וטמאין במקום אחר) והיה שותת ויורד כו' בא מכח טהרה טהור (פי' אף למטה וזה שאמר ר' בנייה שהן טמאין במקום אחר היינו בנטמאו כשהן למטה).

נישמעינה מן הדא משקין טהורין נתונין בקרקע נגע בהן ככר כו'. — צ"ל: משקין טהורין שהן נתונין על בית צביעתו של כוס ונגע בהן ככר טמא נטמאו המשקין (כ"ה בתוספתא כלים ב"ב פ"ג) לאיזה דבר נטמאו לא לטמא ככר במקום אחר לא אמר אלא מככר אבל מיד לא, אלא משקין נתונין ע"ג יד ואחזו בבית צביעתו אפי' כן אין משקה מיטמא מן

היד לטמא את הכוס נישמעינה מן הדא (תוספתא שם) משקין טמאין נתונין בקרקע ונגע בהן כוס שאחוריו טהורות בבית צביעתו נטמאו לא אמר אלא מן הקרקע אבל מן היד לא וכר' יוסי היו ידיו טהורות כו' כך אין משקה מיטמא מן הכוס לטמא ככר במקום אחר נישמעינה מן הדא (תוספתא שם) משקין טהורין שהיו נתונין ע"ג קרקע ונגע בהן כוס שאחוריו טמאות בבית צביעתו נטמאו המשקין לאיזה דבר נטמאו לא לטמא ככר במקום אחר מפני שהן ע"ג קרקע אבל ע"ג יד לא, אלא משקה נתון ע"ג הכוס ואחזו בבית צביעתו אפי' כן אין משקה מיטמא מן הכוס לטמא את היד נישמעינה מן הדא (תוספתא שם) משקין טמאין שהן נתונין בבית צביעתו של כוס ונגע בהן ככר טהור נטמא הככר לא אמר אלא ככר אבל יד לא, הנושא את המדרס כו' (כ"ה גירסת הגר"א בהגהותיו על הר"ש כלים פכ"ה מ"ד).

א"ר זעירא קומי ר' מנא. — צ"ל: א"ר עזרא קומי ר' מנא, ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ב

א"ר מתנייה וכי סולת וקטורת ולבונה וגחלים יש להן שיעור כו'. — צ"ל: וכי סולת וקטורת ולבונה יש להן שיעור כו' (ומלת "גחלים" נשתרבבה מדברי ר' מתנייה עצמו למטה וע' מ"ש שם).

מפני מה אמרו שירי מנחות מחברין את עצמן לא מפני שנזקקו כו'. — צ"ל: מפני מה אמרו שירי מנחות מחברין את עצמן מפני (ומלת "לא" שלפנינו נשתרבבה מדברי ר' מתנייה לעיל) שנזקקו לכליין (פי' שצריך להביא בתחילה את המנחה בכלי אחד כדי לקמוץ קומץ אחד מכל המנחה) והכא מפני שנזקק לכלייו (פי' שצריך לקדש את הקומץ לאחר קמיצה בכלי אחד ואע"פ כן אחר שהקדישו אפשר שיכול להקריבו בשני כלים). א"ר מתנייה וכי קטורת ולבונה וגחלים כו' (ומלת "סולת" נשתרבבה מדברי ר' מתנייה עצמו למעלה).

כהנא שאל לרבנן דתמן מנחה חלוקה בגסה כו'. —צ"ל: מנחה חלוקה בביסה כו' (כ"ה במנחות כ"ד א' וע"ש ברש"י וערוך ערך בס א' שהיא כלי שבו בוללין מנחה ושם נשא ונתן עם בני ר' חייא וכאן הן מכונין "רבנן דתמן" שמבבל הן).

הרי נבילת עוף הטהור ה"ה מטמא טומאת אוכלין כו'. — פי' ומונים בה ראשון ושני כבאוכלים אף שנבילה זו אין טומאתה ע"י מים וה"נ אפשר בצריד, וע' בבלי זבחים ק"ה ב'.

מתני' בחולין שנעשו ע"ג הקדש כר' יהושע כו'. — צ"ל: מתני' (פי' דביצא דם אינן נאכלין בידים מסואבות) בחולין שנעשו ע"ג הקדש ודלא כר' יהושע (פי' דלמתני' דחולין אם היה אוכל חיה ועוף שהוכשרו בידים מסואבות היה נפסל גופו מאחר שהן ע"ג הקדש ולר' יהושע בטהרות פ"ג מ"ג דוקא באוכל שלישי מחולין שנעשו ע"ג התרומה אסור בקדש אבל לא באוכל שלישי מחולין שנעשו ע"ג הקדש וכר' יצחק בר שמואל בר מרתא בחולין ל"ה א' ומזה עולה דתנאי הן, וכ"ה גירסת ק"ע ופירושו) ר' זעירא כו' בשם רבי האוכל אוכל שלישי של חולין שנעשו ע"ג הקדש נעשה גופו שני לקדש (וכ"ה בחולין ל"ד ב') ולא מתניתא היא שלישי שני לקדש (טהרות פ"ג מ"ג) מתני' בקדשי מקדש המקודשין (פי' דמסיים עלה בטהרות שם "בחולין שנעשו על טהרת תרומה" וכ"ש בקדש עצמו) דרובא אתא כו' ככרות הקדש בתוך גומותיהן מים מקודשין (פי' ואין מים בקדשי מקדש לבד מהמים שמנסכין ע"ג המזבח ואין זה שכיח כל עיקר ומוכרח דמים אלו נעשו ע"ג הקדש ומ"מ דינן כקדש) א"ל באש לך דאתא מימור לך עשה משקה פיו כמשקה קדש (פי' דקמ"ל ר' יניי בשם רבי דזה שאוכל שלישי של קדש מטמא בשעת אכילתו את הרוק שבפיו כאלו הוא משקה קדש ונעשה ראשון שכל הפוסל את הקדש מטמא משקה קדש להיות תחילה וחוזר רוק זה ומטמא את האדם להיות שני וע' חולין שם).

מתניתא מינה קיומה ומינה תברה מינה קיומה כו'. — צ"ל: מתניתא מינה קיומה ומינה תברה מינה תברה שלישי שני לקדש כו' אבל אם נעשה לטהרת הקדש לא נעשה גופו שני אצל הקדש מינה קיומה (טהרות פ"ב מ"ו) השלישי שבתרומה מטמא משקי קדש ופוסל לאוכלי קדש שנעשו על טהרת הקדש אבל אם נעשו על טהרת תרומה מטמא שנים ופוסל אחד בקדש תני ר' יוסי אומר מניין לרביעי כו'.

מה אמר כה עד לא יחזור ביה לא אמר אלא לטמא ככר כו'. — צ"ל: מה אמר בה משיחזור ביה לא אמר אלא לפסול ככר כו'.

הלכה ג

וכי יש אוכלין נגובין אצל הקדש תוחף כו'. —צ"ל: וכי יש אוכלין נגובין אצל הקדש אלא תוחב את החררה בשפוד ואוכל עמה זית או בצל בתרומה (וכעין זה בתוספתא פ"ג, ובאור זה שהחררה היא על קדש ולא נגע בה ורוצה לאכול עמה זית או בצל של חולין בידים מסואבות ה"ז אסור שמא תגע ידו בחררה וכפרש"י בבבלי כ"ד ב').

מאי כדון כהיא דא"ר ירמיה בשם ר' בא בר ממל עשו אותו כו'. —צ"ל: מאי כדון ר' ירמיה בשם ר' בא בר ממל עשו אותו כאוכל אוכל רביעי בקדש כמה דאת אמר האוכל

אוכל רביעי בקדש אסור כו' (וזה דאיתא לפנינו "הדא אמרה" נשתרבב מלעיל ה"ב סוף עמוד א').

הלכה ד

בן דרום שאמר מגליל הבאתיה נאמן. — פי' נאמן לאוסרה ואין מקבלין הימנו שאילו שתק ולא אמר כלום היו מקבלין הימנו.

[השלמות: **מפני שפסיקייא של כותים**. בספר תבואות הארץ פ"א (דף י"ט ד' ירושלים) כתב שמצא בספריהם שכשעלו מגליל לרגל לירושלים היו עוברים דרך עבר הירדן למען שלא יעברו דרך ארץ הכותיים וכתב שם שלדעתו הטעם כדי שלא יטמאו בפסיקייא של כותים. ולדעתי הטעם מפני שהכותים היו להם אויבים בנפש ויש בזה סכנה שיבואו לידי מלחמה, וע' במלחמות היהודים ספר ב' פי"ב שהיו מלחמות גדולות בין היהודים והשומרונים בסיבת איש גלילי שעבר דרך. ארץ הכותיים לחוג בירושלים בימי אגריפס השני. ונראה שמאותו זמן חדלו לעבור דרך ארצם והוצרכו לעבור דרך הירדן ולסבוב הפסיקיא של כותים ולחזור ליהודה דרך עיירות הגוים שלא כבשו עולי בבל והיו טמאים משום ארץ העמים ובזה מיושבת קושית התוספות כ"ה אי ד"ה שרצועה שהקשו מתוספתא מקואות פ"ו, ומה שתרצו בתוספתא קודם שקלקלו בדמות יונה פלא שהרי בחולין ו' א' מפורש שבימי ר"ם מצאו להם דמות יונה וגזר עליהם אבל בפני הבית ברור הוא שעדיין לא גזרו עליהן.]

פתר לה שלא בשעת הבד אית לך מימר שלא בשעת הגת כו'. —צ"ל: פתר לה שלא בשעת הבד ואפי' תימר שלא בשעת הבד (והסופר השמיט מן "הבד" עד "הבד") אית לך מימר שלא בשעת הגת (פי' דתנן ברישא שם "הבדדין והבוצרין כיון שהכניסן לרשות המערה דיו", הרי דתני "בוצרין" וליכא לשנויי שלא בשעת הגת שהרי אין בוצרין אלא בשעת בצירה) א"ר יצחק ב"ר לעזר תיפתר קודם עד כו'.

עברו הגיתות והבדים הטהרות טמאות ויש כלי חרש משהוא מיטהר חוזר ומיטמא כו'. —צ"ל: ויש לך דבר משהוא מיטהר חוזר ומיטמא (פי' דחזינן הכא דיין ושמן של ע"ה טהורין בשעת הגיתות והבדים וכשעברו הגיתות והבדים מחזיקין היין והשמן של ע"ה לטמאין) ולית כל אילין מילייא כן אלא כיני נגעו בו טהרות קודם לגיתות ולבדים הטהרות טמאות בשעת הגיתות והבדים הטהרות טהורות (כגירסת ק"ע) ויש לך דבר (ונוסח שלפנינו כאן נשתרבב מלמטה) משהוא מיטמא חוזר ומיטהר ולית כל אילין מילייא כן (פי' כמו הפותח את חביתו קודם הרגל הוא טמא ובשעת הרגל הוא טהור עבר הרגל שוב הוא טמא) אלא כיני נגעו בו טהרות בשעה שהוא מלא הטהרות טהורות (פי'

שאם הביאו לו חבית מליאה יין בשעת הגיתות וטהרות נגעו בחבית זו הרי הן טהורות שאי אפשר שהחבית עצמה תהיה טמאה והיין שבתוכה טהור) פינהו הטהרות טמאות (פי' אף באותה חבית עצמה אחר שפינה היין ממנה הרי היא טמאה שהרי אין נאמנין אפי' על כלי חרס הדקין אלא מן המודיעית ולפנים).

כדי יין וכדי שמן המדומעות כו' שקודחין בהן את הדמע. — פי' שמכניסין בהן מדומע דהיינו חולין שנתערב בה תרומה כל כך שאינה בטילה ה"ז נאמן על המדומע אפי' ע' יום קודם לגיתות והכהן מותר לקבלו ולאוכלו ולשתותו כדין מדומע טהור, אלא שצריך לפנות את המדומע לתוך כליו שאינו נאמן על הכלי מכ"ש דתרומה, ותני בתוספתא פ"ג וקודם לגיתות ולבדים ע' יום נאמנין על הקדש ועל המדומע ועל הקנקנים אבל לא על התרומה ע"כ, וכלשון הזה העתיק הרמב"ם בפירוש המשנה; אבל א"א להעמידה ושיבוש היא וצ"ל "וקודם לגיתות ולבדים ע' יום נאמנין על המדומע (ועניינו כמו שפירשתי והטעם משום דמדומע דרבנן לכך הקילו בו) אבל לא על הקנקנים ולא על התרומה", וכעין זה הביאו ברייתא בבבלי כ"ה ב' "אין נאמנין לא על הקנקנים ולא על התרומה", וע"ש מה שפירשו בזה; וגם בענין כדי יין וכדי שמן המדומעות יש שיטה אחרת שם.

הלכה ה

נגעו בו טהרות מן המודיעית ולפנים טימא משקה את הכלי כו'. — צ"ל: נגעו בו טהרות מן המודיעית ולפנים הטהרות טהורות מן המודיעית ולחוץ הטהרות טמאות היה מלא מים רשב"ל אמר נאמן על הכלי ואינו נאמן על המשקה (ומה דאיתא בינתיים "טימא משקה את הכלי" הגה"ה שהיתה כתובה בצד הגליון להקשות על רשב"ל וסופר שאינו מובהק הכניסו שלא במקומו ע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב [עמ' 28], ולענין הקושיא על רשב"ל ע' בבלי כ"ו א' שהביאו דוגמא לזה ושם גם שיטה אחרת בדברי ר' יוחנן ורשב"ל).

הלכה ו

הגבאים שנכנסו לבית הבית טמא כו'. —צ"ל: תמן תנינן (טהרות פ"ז מ"ו) הגבאים שנכנסו לבית הבית טמא (פי' ואין נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו) ואם יש עמהן גוי נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו (פי' מפני שאימת הגוי עליהן ואין נוטלין אלא המשכון ויוצאין וכמבואר בתוספתא שם פ"ח) וכא את אמר הכין פתר לה תרין פתרין נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו (פי' במשנתנו דהכא) בשאין עדים יודעין (פי' שנכנסו אלא שהן עצמן אמרו שנכנסו והפה שאסר הוא שהתיר ונאמנין לומר לא נגענו וכ"ה בתוספתא טהרות שם) הגבאים שנכנסו לבית הבית טמא (היינו מתני' דטהרות הנ"ל)

בשיש עדים יודעין (ע' ר"ש במשנה שם) פתר לה פתר חורן נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו (היינו משנתנו דהכא) לכן צריכה בשיש עדים יודעין ויש עמהן גוי הגבאים שנכנסו לבית הבית טמא (היינו מתני' דטהרות) בשיש עדים יודעין ואין עמהן גוי (ע' באליהו רבא טהרות שם שהגיה באופן אחר): ובירושלים נאמנין על הקדש (פיסקא היא ממשנתנו והוא ענין מיוחד) תני (תוספתא סופ"ג) נאמנין על טהרת כל הכלים לקדש (כן הוא בבבלי כ"ו א' תוד"ה ובירושלים) אריב"ל ירושלים כו'.

הלכה ז

תני בר קפרה שוברה והא תני ר' חלפתא כו'. — צ"ל: תני ב"ק שוברה תני ר' חלפתא כו'.
יו"ט שחל להיות בע"ש אוכל אף תשבות כו'. — צ"ל: יו"ט שחל להיות בע"ש גומר אף בשבת ששבת שאחר הרגל כרגל.

הלכה ח

שולחן שנטמא מטבילין אותו בזמנו אפי' בשבת כו'. — צ"ל: שלחן שנטמא מטבילין אותו בזמנו בשבת (ומלת "אפילו" יש למוחקו וכן יש למוחקו בתוספתא סופ"ג, וביאור זה שאין מטבילין אותו מיד כשאר הכלים שהרי לה"פ צריך להיות עליו תמיד ואף שהלחם שעליו נטמא מן השלחן אין חוששין שלה"פ בא בטומאה כדתנן בפסחים פ"ז מ"ד לפיכך ממתינין לו עד השבת שאז מסלקין את הלחם ומטבילין את השלחן) כו' על דעתיה דר"מ מטמא שני לחמים (פי' לחם שהיה עליו בשעה שנטמא והלחם שמסדרים עליו בשבת אחר טבילה שעדיין צריך הוא הערב שמש ומטמא אף את התרומה) כו' תיפתר שניטמא במשקין (פי' ואוכלין וכלים שנטמאו במשקין אינם אלא טומאה דרבנן שאינה צריכה הערב שמש כמבואר בביצה פ"ב ה"ב וע' בבלי כ"א א' תוד"ה האונן, וזה דאיתא לפנינו ספק משקין מלת "ספק" נשתרבבה מלמעלה).
כנגד צ"ג אזכרות שכתוב בפרשת כו' ואין אלא פ"ג כו'. — כתוב בתויו"ט תמיד פ"ג דבחגי ומלאכי יש פ"ב שמות הוי"ה ויש לצרף עוד שם הוי"ה שבפסוק הנה אנכי שולח וגו' שבסוף מלאכי שכופלין אותו בקריאה ע"כ. ואין זה מחוור לדעתי לפי שאמרו כאן "אזכרות שכתוב" כו' והרי אזכרה זו אינה כתובה אלא שכופלין פסוק זה בקריאה כדי לסיים בדבר טוב; וגם כפי הנראה לא היה מנהג זה בזמן חכמי הירושלמי לכפול מקרא הנה אנכי שולח וגו' כדמשמע בברכות רפ"ה. לכך נראה לי שיש לצרף שם "אדני" הכתוב פעם אחת במלאכי א' י"ד, וכ"כ בק"ע; ובשו"ת רמ"ע ס"כ כתב שאינו מונה אלא "ה' צבאות" שבג' ספרים הללו ושנים ושלשה בפסוק אחד אינו מונה אלא אחד ולפי מנין זה חסר א' ומצרף "כי שנא שלח אמר ה' אלקי ישראל ע' קדושין פ"א ה"א דף נ"ח ע"ג.

ודע שבתויו"ט שם כתב "דמי שחשב צ"ג אזכרות הוא מונה כל השמות שאינן נמחקין (לבד מצבאות) שהן כולן צ"ג וכ"כ בק"ע כאן, וגם זה אינו נכון כי עמדתי על מניין כל השמות האחרים שאינן נמחקין ומצאתי אותם בס"ה י"ב שמות וזה פרטן: "אלהיהם" ג"פ; שתים בחגי א' י"ב ופסוק י"ד; השם "אל" ב"פ אחת במלאכי א' ט' והשנית ב' יו"ד שם; "אלהי" ג"כ ב"פ אחת במלאכי ב' ט"ז, ועו"ש פסוק י"ז; "אלהים" ה"פ במלאכי ב' ט"ו, ג' ח', ג' י"ד, ג' ט"ו, ג' י"ח בס"ה י"ב שמות ועם הפ"ג שמות הנ"ל הן ביחד צ"ה שמות ומי שאמר צ"ג א"א לקיימו, שוב מצאנו בשו"ת רמ"ע ס"כ שכתב שצ"א פעמים יש בג' ספרים אלו ה' צבאות וב' מהן ה' צבאות אלקיהם ומשום שמצינו במקומות אחרים "אלקים צבאות" ה"נ דורשים צבאות לפניו ולאחריו.

כיום מרובה של תמיד כנגד י"ג פרים כו'. — פי' והן כולן שלשים קרבנות ועם התמיד עצמו ל"א וכל קרבן צריך לג' כלים, א' לקבלת הדם, ב' למנחתו ושמנו וג' לניסוך היין בס"ה צ"ג אלא שיש להוציא שני כלים משעיר חטאת שאין מנחה ונסוך היין לחטאת ולהביא במקומן שני כלים אחרים אחד למנחת חביתין ואחד לנסוך המים. וע' שו"ת רמ"ע ס"כ שכתב חשבון אחר דיום מרובה של תמיד הוא יום ראשון של חג שחל להיות בשבת וכמו ששנינו במנחות ק"ג ב' ולפ"ז הן י"ג פרים ול"ט עשרונים י"ד כבשים וי"ד עשרונים ב' אילים וד' עשרונים ושעיר אחד בס"ה פ"ז אוסיף עליהם תמיד של שחר ועשרון אחד וב' כבשים של מוסף שבת ושני עשרונים הרי ביחד צ"ג.

לא ציפוי שהוא עומד מחמתו הוא (פי' דמצופה טהור כדמוכח בכלים פי"ד מ"ה, אבל אין זה אלא בציפוי דק שאינו יכול לעמוד בעצמו לכך הוא טהור שאין לו דין כלי מתכות וגם אינו טמא מחמת כלי עץ מפני שהעץ מכוסה בציפוי ונתבטל מכלי עץ, אבל בציפוי של מתכות עב שיכול לעמוד בעצמו ה"ז דינו ככלי מתכות וטמא וה"נ ציפוי של מזבח הנחשת שהיה בו עובי דינר היה יכול לעמוד בעצמו) כו' א"ר לא למלאכתו אינו עומד מחמתו הוא (פי' שלפי המלאכה שהיה על המזבח כדכתיב אש תמיד תוקד על המזבח ומקריבין עליו כמה קרבנות בכל יום ויום לא היה ציפוי נחשת בעובי דינר יכול לעמוד בעצמו אלא מעשה נסים היה בזה, ע' ויקרא רבה פ"ז אות ה' תני בשם ר' נחמיה קרוב למאה וט"ז שנה היתה האש מתוקדת בו עצו לא נשרף ונחשתו לא ניתך אם תאמר דהיה גלד תני בשם ר' הושעיה כעובי דינר גרדיון היה בו ע"כ, פי' "דהיה גלד" שהיה מתקלף מהנחשת קליפות קליפות ונעשה דק וע"ז מביא דתני ר' הושעיה שהיה בו תמיד כעובי דינר לא פחות ולא יותר דמעשה נסים הוא).

ועשית מזבח מקטר קטורת אין כתיב כאן כו'. —צ"ל: ועשית מזבח מקטר קטורת מתקטר בקטרת אין כתיב כאן אלא מקטר קטורת וכו' (כ"ה בויקרא רבה שם, וביאור זה שגם מזבח הזהב לא היה ראוי בציפויו למלאכתו להקטיר עליו קטורת על הגחלים פעמיים בכל יום אלא שמעשה נסים היה שהמזבח עצמו היה מסייע להקטיר את הקטורת).

ויהא כטבלא שהיא עשויה לילך ולהניח כו' השלחן למה טמא לא מפני כו'. — צ"ל: ויהא כטבלא שהיא עשויה לילך ולהניח (פי' דכלי עץ העשוי לנחת הוא טהור כבבבלי כ"ו ב' ומטעם זה יש לטהר המזבחות ולמה אמרו טעמים אחרים) כו' השלחן למה הוא טמא מפני שמוציאין כו' לא במקומו הוא עומד ויהא טהור א"ר מנא מפני שמשמש כלי במקדש (פי' שהמזבח משמש במקדש ככלי שבכל יום מקריבין עליו קרבנות ומנחות ומנסכין עליו) פי' דתנינן תמן ג' משפלות הן (פי' ושנינו שם של זבל טמא מדרס וקשה מפני מה טמא מדרס והרי אומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו) א"ר זעירא מפני שמשתמשין בה ע"ג חבילה (פי' ע"ג משאה שבעוד שהיא מלאה זבל דרך לישב עליה) וכה מפני שמשתמשין בו ע"ג חביליו (פי' דאף שהאש תוקד ע"ג המזבח מ"מ משתמשין בו ככלי לכך ה"ל להיות טמא אלא מפני שהוא כקרקע או מצופה).